કૌશલ્ય શોધ.

દેશિકારીગરોત્તેજક ઠેકરણી.

આર્યાવૃત.

વિઘન હરણ હર હે! હર, ધરી વૃથા કૃપા ઘન મન તું;
ઊગારી લે અમ દીન, દળી દુસ: અવ શ્રે કર તું.

આર્ય બંધુજનો!!! આપણ પહેલા પ્રાતરોદય સૂર્ય પ્રકાશમાં આવીને; એક ટાણે મધ્યાનકાળે આગે પડી; જેઓ, હાલમાં સુતામા સંપ્રદાયમાં ખપતા આર્ય વૃતને બુદ્ધિ બળ વડે, સૃષ્ટિ સૌંદર્યતાની ટોચપર ઝુલાવતા હતા. જેઓ કળા કૌશલ્યથી, બહોળા પટમાં ફેલાવ પામેલા દૂર ભૂમિ વાસિક જનોને નજર થઈ; એઓને પોતાના દેશનું ભાન ભુલાવતાં અને બીજા પરિથ જનોને લલચાવી, હીરા, માણેક, મોતી જડીત સોનેરી નંગો, અથવા કીમતિ હિરાગળ પોશાકે કરી; તેમજ સોનાં રૂપાનાં હાથી ઘોડે નખાતા સાજ, અને ખાવા પીવામાં વપરાતાં વાસણો વીગેરેથી, મોટી ખાનદાની ધરાવતા હતા. જેઓ, વૈભવ અને વિદ્વતાથી બીજા લોકોમાં સ્તુતિ પાત્ર મનાતા હતા. તે-

---

સબંધમાં આવતી કેટલીક હકીકત, જેની નોંધ આ પ્રસંગે લેવાની હતી; પરંતુ તેના કાગળીઆ— વળા ભયાતી ગામ કાનપૂરમાં મારા મકાનમાં ચોરી થયેલી, તેમાંજ પોબારા ગણી ગયેલા માલમ પડવાથી, ધાર્યા પ્રમાણે બની આવ્યું નથી.

સને ૧૮૭૯ (ઇસ્વી) ના અક્ટોબર માસની તારીખ ૨૯મીનાં રોજ, આ નિબંધ મેં, આંહી લીંબડી એં-ા વરનાક્યૂલર સ્કૂલના મકાનમાં જ્ઞાની ક્ષયરોગે પીડાતી છાને પડેલી દેશિ કળા ઊત્તેજન મંડળીમાં વાંચી સંભળાવેલ. બાદ ભાવનગરમાં શાહ કીકાભાઈ પરભૂદાસ તથા ...રામ ઘેલાભાઈ મહેતાજી, ગુજરાત, દેશિ—મિત્રોના ...પતિઓનું પધારવું થતાં; તેઓ સાહેબે દેશિ કળાન... ન વિષે, ત્યાંના મોતી બાગમાં ભાષણ આપેલું હતું.

દેશો દયાર્થે ઈશ્વર પ્રાર્થના

પરાગ રાગી પદ.

હે જગ ત્રાતા હે જગ ત્રાતા;
કર દેશ વિષે સુખ સાતા, હે જગ ત્રાતા હે. ટેક.
અમ બાળકને ઊગારી, કરી વંદન કરી પુકારી;
માર મોઘમ નથી સહેવાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
કુણ ઓથ અમને તુંજ પાખી, દૂખ દોહલા કહાં જઈ ભાખી;
નિજ ભૂલથી થયા પરતાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
કુળ કૂસંપથી ઉંધું વળીયું, નાંમ બાપ દાદા તણું ટળીયું;
સાન ગુણ ગરથે જે વખણાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
રાજવંશી ક્ષત્રિ વીરવંકા, શુરવીર ધીરધારી બંકા;
થયાં અણવાણે પગ ગોથા ખાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
ન્યાય નિતી વિદ્યા ગુણ ગોઠડી, ટળી દયા ધર્મ તણી પુઠડી;
થયાં અમલી સહુ અમલો ખાતા, હે જગ ત્રાતા હે.
બડેજાઓ તણું બીરૂં ખોયું, હાથી હોદા તણું માન ગોયું;
થયા ધરબારી બધે ચાહ વ્હેતા, હે જગ ત્રાતા હે.
કર દેશ વિષે સુખ શાતા, હે જગ ત્રાતા હે જગ

ા; રે! આજે કંગાલ, શૌર્યહિણ, જુડીબુધ્ધિના; અને ાનાચારી ગણાઈએ છીએ. વિવેકના ઘરથી, વિદ્યાના છ- રથી, બુધ્ધિના બળથી, તેમજ તર્કના વળથી, ઉ ડતા અ- ણ અપૂજ છીએ; એમ લોકોમા બધે ચરચાઈએ છી- એ. ને આજ કાલ સ્તુતિ પાત્રમાના—ના સ્તુતિ પાત્ર થઈ પડેલા ઇંગ્રેજ!! આ દેશથી જરતોય પ્રવાહના ધોધ, આજ લાંબા વખતથી ઇંગ્લાંડના મુલકમા છોડયા કરે છે જેથી ત્હાં બધે લીલાલેહેર થઈ રહી છે. જુઓ! આ ઇંગ્લાંડ!! આહા! મોહપાશે વશ કરી, એકવાર આપણી નજર તે- ણી તરફ ખેંચાવતો નથી શું? અરે! મનહર વિલાયત!! તું વસીકરણ મંત્ર શકે શિખેલ હોયની!!! જાતી બંધન લોહ બેડી આપણા આહત હાથ પગે, મજબુત દેવાયા છતાં; તે તે તોડી ત્વરાથી, આપણે આ વસીકરણીને ભેટવા.ની, થઈ ભમાતા નથી શું?

બલીહારી આપણને, આપણા બેદકારીપણાને અને આપણી આળશાઇને કે; ઇંગ્લાંડથી આવતા ભૂખમરાના ગાજતા ત્રંબા- ળૂના નાદ; કુંભકર્ણની નિદ્રાન વશ થઈ, આજ પરીયંત મુદ્દલ કાંનપર લેતાજ નથી. અરે! પરજનના દંભિક બોલો, આપણા કઠોર હૃદયને કાંઈજ અસર નથી કરતા!!! વિદ્યા, કળા, શૌર્ય અને આપણી ખાનદાની આ તે સહુ ક્યાં ગયું? શત્રૂઓનાં,

જે વખત ફરી આનો આજ નિબંધ, ભાષણની પૂરણાહુતી એ, સભાને શ્રવણ કરાવા મેં જણાવ્યું. પરંતુ વખતની તં- ગાસને લીધે, તેમતો બન્યું નહીં. પણ મહેતાજીની ભલામણ થી, સભામાં મેં તેમાની કેટલીક કવિતા બોલી સંભળાવી હતી. મહેતાજીના ભાષણથી લોકોના મનપર થયેલી તાજી અ- સરના જોષનો વેગ, ધીમો નહીં પડવા દેવા; આહીંના જુવાન્યા નાગર ગ્રહસ્થોએ, મોટા ઉમંગથી એક દેશિ કળા ઉત્તેન મંડળી સ્થાપવાનું નિશ્ચય કીધું. અને તે મારેલી મુરાદ આણવા, રાજેશ્રી પ્રભાશંકર જટાશંકરે કેટલાક ગોન થ; પહેલાની પ્રવેશક ઇંગ્રેજી સ્કૂલમાં એક ન્યુ હતું, માં આ મારૂં પહેલીજવારનું ભાષણ મેં વાંચી

ધાટા શૈન્યમાં ત્વારૂથી ઘુમાયલી તરવાર, જગતના ઘણા ભ-ગમાં ફેલાયલી વિદ્યા, વિદેશ ગમન કરી આવેલી અખૂટ દોલત અને એક ટાણે પ્રકાશ આવેલા કળા કિરણો આતે બંધું ક્યા ભરાઇ પેઠું!! જૂલમિયાત રાજાઓનાં જૂલમથી કંટાળ આશરા શ્રમ દેવા; અને આરામ લેવા, આપણા ઘટાવંત કીર્તિ વૃક્ષો તળે આવતા, પર વતનીયોનું આવાગમન ઓછું થ તે શાથી? અખુટ દોલત, અકલ વૈભવ, વિદ્યા, શૌર્યાદિને બીજા વેરે સવેલું કરાવી; આ રતિમાન ભરતખંડને નૂરહત જોઇયે છીયે તે શાથી? અને સતેજ સ્વકળા કીરણોને તેજ-હિણ ભાળીયે છીયે તે શાથી? અથવા આર્ય પૂત્રો! પહેલાં જ્યારે પર દુઃખભજંન અને નીતિ રક્ષક કહેવાતા, ને મ-હત્વપણું પામેલા બધે પંકાતા, ત્યારે આપણ જેઓ તે-ઓના વંસજો; હાલ દેશની કાબૂ હાથથી ખોઇ બેઠા તે શાથી? વિગેરે અવલ વિચારમાં લેવું અવશ્ય છે.

÷ કૂસંપાકૃતે આવી પડેલા દુઃખપાશેકરી, ઉદ્યમ રહી-ત થયા છતાં; આ સંસાર ... માં એકવાર પકડેલા ઝા-ઝનું સુકાન, જો કે ખુદરતી તોફાને ટુટી, તે ડુબી જવાની તૈયારી પર છે; તો પણ પોતાનું અણહિત સમજી આવા તો-ફાની ઝાઝે બેઠેલા બેસારૂને, આવી હાલતમાં મુંકી નાશી જ-વું એ તદન અનીતિ છે. એવું જેના મનમાં સદાય ઠસાયલું છે, એ ા દાનાવ પૂરૂષોને દંભિજનોનાં પંઝામાં આવી દુ-ખી થવું નજર આવે; એ કેટલું નાસિપાસ થવા જેવું અને આશ્ચર્ય ઉપજાવનારૂં છે! એ તો સ્વભાવીક છે કે, નીતિ માર્ગાનુંસરનાર વિના કારણ લાંબા વખત સુધી દુઃખાધિન

÷ બંધુજનો! આપણ પર- પહેલાનું પથરાએલું અજ્ઞાન તીમિર, માતેલા નિરઅંકુશ મદાંધોનો મારો, કપટદ્વારાએ તિનું આવાગમન તેમજ અખૂજ અમલિની ટોળી; દૂર પોનો તાર- નિમક હરામી અધર ઉડાઉઓની ને કુસંપતાને લીધે, રાજમાં પેઠેલો સળો આ-

નો જોરગમે તો, તેઓ મળયુક્ત થાયજ થાય. હા! વૈભવ હત પણ. આ પ્રમાણે આપણ ભાઈયોને થયેલું છે.

મુસલમાનોના આસમાની સુલતાની અમલની સત્તા, જ્યારથી આપણ પર બેઠી જ્યારથી મહમૂદ તેમુરાદિ જુલમિયાતના પંઝામાં આપણ સપડાયા. જ્યારથી આ સંસાર સમુદ્રમાંના ભરતખંડ ગ્રામનો આપણે નિમહલાલી પણે બજાવેલ ખલાસીપણાનો ધંધો; (રાજ) આપણે હાથથી ખોયો. અથવા તો તેમાં આવતા પરદેશી બેસારૂઓની સંખ્યા ઓછી થયે આપણો ઉદય સૂર્યાસ્ત થતો ચાલ્યાથી; વિલાયતી ચોર્જેએ જ્યારથી આપણને પોતાનો દેખાવ દેવા રસ્તો લીધો છે અગર વાટે, ઘાટે, ગલિયે, શેરિયે અને ઘેરે ઘેર તે મોકળા મને માહાલવાથી; આપણા દરેક ભાગમાં, જ્યારથી વિલાયત બાઈનું બેવે ચગીપદું થઈ પડ્યું છે. જ્યારથી આપણા આર્ય કારીગરોને પોતાના રૂપ પર લોભાવવા, તેણે સાફાઈ કુટિયણુઆ કેહેણો મોકલ્યા. અને એઓને ઘરબંગ કરવા કોસીશો જારી કીધી અથવા જુદે જુદે રૂપે આપણા આર્ય ભાઈયોને

દી કારણોથી, કેટલીક વખત ઘણું સહેવું પડયું છે.

જ્યારથી એકલ પેટા, અબૂજ, અજ્ઞાન અમલાંધના પડતાળા (મારા) રૂપી અરૂણોદય— ન્યાય કારી શાણી સરકારના સંબંધમાં; રાજની લગામ ઇશ્વર કૃપાથી ખેંચાયલી, અથવાતો તેવા વખતસર થયેલા નિષપક્ષપાત અમલદાર રૂપી ચંદ્ર ઉદયાર્થે (ઉપરના અરૂણનો) અસ્ત થતો જણાયો છે ત્યારથી;તેઓ (અબૂજ અજ્ઞાન અમલાંધ) પોતાની બાજી હારતા— નિષકંટક, સત્યના, નીતિ અને ન્યાયનો વાવટો, ઘણા વખતથી ઘરા સયન કરી પડેલો, તેને આકાશને જોવા લાગ્યા છે. વિદ્યા દેવી જે લોહબેડીથી કેદ દેશમાં બધિ, સનમાનતી અને તેના આલય ભંપાયમાલ કરેલા હતા; તે ફરી વિજયતાની ધ; વિદ્યા માતાને સુખવૃતિએ પોહોચાડપાયગીએ બેખાયલા છે આહા! જુ જોને અપાતું વિદ્યાદાન. છોકરીની વિદ્યાભ્યાસિક કન્યાઓની સં-

ટાક્ષ કરવા વાજીંત્ર નાદથી લોભાવા, અને આ
તાતાના ભણી એવા જુદે જુદે પ્રસંગે જુદા જુદા વેશ ધાર
ણ કરી. જ્યારથી તેણે પોતાના ભાવ મોંઘા કીધા છે
ત્યારથીજ આપણા ઊદય સૂર્યને અસ્ત કરવા, દીનતાઈ વા-
દળી આપણે માથે ચડી આવતી જાય છે, ત્યારથીજ આ-
પણા પર કરતા રાજ સતાક ઇંગ્રેજના જય વિજય મેઘનું ગા-
જવું, અને ઉદય વિજળીનું આ ભરતખંડ ઉપર મોટા ઝ-
બકારા સાથ થવું નજર આવી; ઇંગ્લાંડ ભણી જતા જર-
તાય પ્રવાહમાં વિદ્યા, દોલત, અને નીતિ વિગેરે મરછાવતા-
ર ધારણ કરી આપણામાંથી વઈ ગઈ છે ત્યારથીજ આપ-
ણો વે ત્ર ક્ષય રોગે પીલાતો પોતે કઢંગા દેદાર દેખાડ
તો થયો છે. અને આપણી કરડી આંખે દીનવ પડળ વ-
ળવા લાગ્યા છે. અરે! ઝગારા મારતી તલવાર ત્યારથીજ

ગ્યા. અરે! શું આ બધુ જ્યારે આપણે જોઈયે છીયે; ત્યા-
રે આપણા મન પરના અસલી જંગલી ચાલનો ચિતાર, તે
વખતની વિદ્યા સ્થીતિ અને પ્રજા સુખ વિગરે બાબતથી,
ઉછળાતું હાલનું આપણું ઉર, શું કબુલ નથી કરતું? કે તે-
માં ને આજમાં એક રાણી દાશીનો ફેરફાર થયેલો છે. અ-
ને તેવા થયેલા ફેરફારને સરખાવી જોઈશું તો માત્ર આ-
જનાને તે દીવશનાં યથાસમાગમ વિના તેમ થવાને બી-
જું કોઇ પણ પૂખ્ત કારણ હોય એમ દીસ્થેજ નહી.

પદ.

સુસંગતિમાં ચડે સરવ કો, સુસંગતિમાં ચડે;
પારશ પર્શે લોહ સુવરણ, સુસગતિમાં ચડે.
દૂધ મેળવણે મહી મથતાં માખણ, અગ્ની આંચે ઘન ચ્ડે;
લુંણ ભળે પય પલટે નીજ ગુણ, દુજે રંગ નવ ચડે
સુક પક્ષિ કો સુસ સમાગમ, સુભાષિત નીવડે;
દૂરાગ્રહીજ નથા દૂર વચની, ટેવ પાડી તે
પટંતરો જો પડે પાણી પય, ગુણ આ
ધર્મ સુસગે ગ્રસિત અરણીં ક, રાહુ દ.
સુસ સમજુ સહ મંત્રિ સગતિ, ર
જટા સમાગી સજો ભૂપતિ, દ

ખૂણે પડી, કાટ ખવાઇ છે. અથવા તો શૌર્યતા અધીરં-તા પેટ ચીરે મરે છે. આપણા કળા કીરણો ઉજાશ આભૂ-ષણ તજી, ત્યારથીજ જીવણહત બાહુક રૂપે બાહેર પડતા થયા છે ત્યારથીજ આપણા ધંધાધારી કારીગરો; મુંગે મોંઢે યવન "ધલમ" ના પડતાળે અડાળાથી ઓહવાય છે. અને એઆ દંપત્તિ ચીથરેહાલ "તાવડીમાં તારો ને દાથરીમાં મારો આમ ધાન ધાનને પાન પાન થયા છે" અથવા તો જાવળીનાં રંગમોહલમાં ટુટલ ફુટલ ખાટલી અને ધડકલીની સેયામા આળોટતા થઈ, અન્ન દેવતાની ભેટને સારૂં આમ તેમ અથડાય છે.

રે ધનાઢ્ય જનો!! કરૂણા જનક સ્થીતિમાં આપણા આર્ય કારીગરોને લુખી સુખી ઓસલી ખાતાં જોઈ તમને કાંઈ જ લાગતું નથી શું? અહો રાજ્યપૂત્રો! ધીરા થઈ જરા નિચી નજરથી જુઓ. કળાહિણ મુલકથી તમને કેટલી ભોંડપ છે. આપણા ચીથરે વીટાયલા રતન જતન વિના ખૂણે પડી પથ્થરમાં ખપે છે. પશ્ચિમ તરફના શિલ્પ શાસ્ત્રના જાણ પૂરષો, પૂર્વે થયેલા આર્ય કારીગરોની અગાધ બુદ્ધિ જોઇ આપણા હાલના શોધકોની હા! આપણી કંગાલાવસ્થાથી, આપણા માટે જાણે શુંય વિચાર બાંધતા હશે.

આસનોક્ત યવન પોશાકી મંહાત પુરૂષનું સમાજમાં અકસ્માત પ્રવેશ થવું."

સમાજાધિપત્યુવાચ.

અહો! અદર્શનિક મહંત પૂરૂષ!! આપનાં અકસ્માત દર્શનથી અમે દંગ થયાછીએ. અથવા તો આપનું આમ એકાએક પધારવું થયાનું કારણ કૃપા કરી અહીં જણાવવા દયા કરશો.

સુધરેલા દેશમાં મુસાફરી કરવી, એ એક દેશની ચડતીનું મૂળ કારણ છે. રાજકુમાર કાલેજમાંથી નિકળતા રા-

મહંત પુરૂષોવાચ.

અહો! આર્ય પૂત્રો!!! આ દૂરદશા રાહુ છાયાનું વલણ તમારા ભણી જોઈ મને ઘણું લાગેછે.

અરે! આ તમારી દશા!! અપશોસ અપશોસ! હાથી ઘોડાનાં સોનેરી સાજ વાળા હિરા માણેક અને મોતી જડીત અમૂલ્ય રથો ઉપર બેસારી તમારે માથે છત્રધારી હું, આર્ય દેશને એક ટાણે સરવોત્કૃષ્ટ પદવીએ પોહોંચાડી; વિજય પતિ કરીને; હાલની તમારી વાસિક ભૂમીકાને સૌભાગ્ય કરનાર તમારો વ્હાલી કૌશલ્ય છું. પણ રે! ભાઇયો. મારા આવા દેદારથી શકે તમે ભમાતા!! આ યવન પોશાક ધારણ કરાવનારી પેલી, (તમને મોહાંધ કરી નાખનાર રાંડ કામજનની— જેના પ્રેમપાસમાં ફેલાઈ પડવાથી; મારી પ્રાણ પ્યારી "કળા" અરધાંગિનનો મારે વિજોગ વેઠવો પડે છે.)

રે! ઓ!! અબૂજ આર્યજનો!!! નિંદ્રાપટ મંડપથી બાહેર

જ પુત્રોને સ્વરાજ હસ્તગત કર્યા પહેલાં; મુસાફરીએ મોકલવાનો મૂળ ઉદ્દેશ—જુદા જુદા દેશ રાજના જુદા જુદા ભાગમાંના થતા ન્યાય પ્રકરણનો ખરો અનુભવ થવો એજ છે. આપણા પેહેલાના વિક્રમ ભોજાદિ રાજવંશીઓ ઘણે દુર જઇ, તેવા પરદેશી રાજના અનુંભવને મોટી વિટંબણાથી પામતા; તેવા જુદા જુદા પ્રદેશના જુદા જુદા સ્વભાવના માણસથી, જુદે જુદે વખત કામ પાડી પોતે ઘડાતા. અને પહેલાના આપણામાંના બ્રાહ્મણો, જેઓ ઉપવિતોછવ થયા બાદ બાર વરશ તો કાશી ક્ષેત્રમાં વિદ્યાભ્યાસને માટેજ જતા હતા.

હવે જુઓ કે, બ્રાહ્મણોને નવ વરશની અંદર જનોઇ આપવું, અને પછીથી બાર વરશની લાંબી મુદત પોતાની આટલી નાની વયમાં, પોતાનાં વ્હાલી મા બાપથી જુદું પડવું એ કેટલું અવઘડ ભરેલું છે, તો પણ તે વખતના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો—પૂત્રોના લુખા લાડને નર્કાં ગણગારતાં; ઉલટા ઓર તેવે પ્રસંગે મોટી ખુશીની વાત સમજતા હતા. હાલમાં જોઇશું તો હમણાના બ્રહ્મદેવો પોતાનાં કુમળા બાળકોને ખભે ખડીયો લેવરાવી હાથમાં ધાતુપાત્રથી ઘેર ઘેર ચપટી ઉઘરાવતા જોવા; પોતાનાં ધન્ય ભાગ્ય સમજે છે. અરે! ઋષી મહારાજો!! તમે કોણ! તેનો તો જરા નિશા બેશી

પડી, તમારા મિચાઈ ગયેલા નેણ જરા ઉઘાડી જુઓ. વિદ્યા, પોતાના તનુજ વૈભવ કળાને દુઃખી જોઈ, હાલ દૂર દેશ જઈ, તમારાથી રીસાઈ બેઠીછે. ને તમારી દયા નીતિને કાઢી લઈ જનાર ઈંગ્રેજ!!! જે ઉપર તમારા પોતાનો બધો આધાર રહેલોછે જે પોતે તમારા સુખ આરામનું સાધન થઈ પડેલાછે. તેમનોજ વતનીક દેશ ઈંગ્લાંડ, જે યૂરોપખંડથી

વિચાર કરો. શું તમને એક નીચમા નીચ સુદ્રજાતી—કોળી, કાઠી, કડિયા, કુંભાર, સઈ, સરાણીયાને પખાલી સરખાનું અધમ અનાજ, ઘણી મુસીબતે મુઠી મુઠી ઉઘરાવી ખાવાને સરમ સરખી પણ નથી આવતી! અરે રૂષીજનો! પહેલા રામચંદ્રજી જેવા સુપાતરૂ યજમાનથી, તમારી થતી પરણાગતને તમે રાજ્ય અભખાવા આનાકાંની કરેલી; અને તેટલાજ સારૂ ભીલથી ઉત્પન્ન કરેલા બ્રાહ્મણને સંતુષ્ટ કરવા રામચંદ્રજીને વખત પડેલો, તે વખતની તમારી સન્મતિ, સત્તા, અને સદવિવેક આતે સહુ કયાં ઘસડાઈ પેઠું? ખરે! આહાર તેવો ઓડકાર એ વાત નિશંક છે— જુઓ આજ તમારી સુદ્ર ઉપારજીવીકાથી તમારી બુદ્ધિ પણ સુદ્રજ થઈ છે. શું! હાલમાં બે આખળા વડે, ભૂમી ખેડથી તમારૂં થતું ગુજરાન તમારી સચવાતી ધર્મ દ્રઢતા, અને નીત્ય કર્મ આનો જરા વિચાર કરો. વખતે દૂધના તાકડા થયાતો ભલે, નહી તો જળ દેવીથી તમારૂં બંધાયલું ભાત અને ભૂમી દેવી સાથે હળ સસ્ત્રથી થતું તમારૂં યૂદ્ધ પ્રાક્રમ—આહા!! શું પરમેશ્વરની લીલા!! ખરે વખતની બલીહારીછે.

(૫૬)

મિથ્યા સહૂ સુખ વિદ્યા વણનું, મિથ્યા સહૂ સુખ વિદ્યા વણનું;
તળયું તાવ્યું બહુ શાક વિવેકે પણ જેમ વીણ લવણનું; મિથ્યા.
રાજ પાટ સુખ હોય ભલે ઘર, છાજતું પાલખી પરનું;
ખમાખમા કરી ઉઠે ખચીત તે માનો માલ વગરનું; મિથ્યા.
હુકમ કરતા હજાર ઉઠે સુખ શુભ માથે છતરનું,
સેવક સેવા કરે સદૈવ્યે માનો ન સુખ અચળનું; મિથ્યા.
હય હાથીને હોદે બેશીને ફરવું વગર ફકરનું,
અહાર વીવીધ પકવાન જમે તે જાણો સહુ વણ બરનું; મિથ્યા.
લાડ લડાવે માત પીતાજયા, જોર ધરે મદ જરનું,
આ જગમાં જન્મીન ભણ્યો ધિક જીવતર વિના ભણતરનું; મિ.

જન્મ પામેલીછે. તે ઇંગલાંડના જનક યૂરોપમાં તમારી વિદ્યા —હાલ હારો કાર સનમાન પામતી થઇ છે. અને તેણે પોતાના વૈભવ કળા તનૂજને પાસે તેડાવી લઇ, (કળાનું યૂરોપ વેરે લગન કરયું પણ ખરૂં. માંહો માંહે કલહ કરી તમે તમારૂં સરવસ્વ ખોઈ બેઠાછો. વિદ્યા——જે તમારા સારૂ ઓછી ઓછી થઇ મરી પડતી હતી તેને તમે તમારા બારણે આવતી ખાળીછે. અને તમે મારી ઓળખ પણ ભૂલ્યા છો. ખેર! થયું તે થયું. પણ બાઇરે! હવે તો જરા મારી ભણી ઉંચી નજરે જુઓ.

હું હાલ કૌશલ્ય—બોધ હિંદુ ટળી, યવન "ઇલમ" નામ ધારણ કરી લોકોમાં ફરૂંછું. જેથી વિદ્યા, દયા, નીતિ વિગરેને પાછી આ રસ્તે વાળી, તમારી પ્રીતિ સંપાદન કરાવા મને ઠીક સુગમ પડશે. પણ તે ક્યારે! જ્યારે, તમે વિદ્યા તનૂજ વૈભવ કળાને હળવામળવા—આળશાઇ તજી, વારંમવાર પ્રયત્ન જારી કરશો. જ્યારે, મારી ભણી જોવા, તમારૂં દીલ ચાહાયછે. એવી મારી ખાતરીને સારૂ; પહેલા તમા

લાવણી.

અરે હાયરે હાય બાઇરે બાઇ દુખની વાત ઓ
ક્યાં જઇ કહુંરે આહીં ખાઇ સહુ લાતો
શા થયા આપણા પાર અસલ શા બ્હાર આપણા છાજે.
તિમીરાંધ થયા ન વિચારી ખરેખર આજે.
શું હાય ક્રૂર રૂઢી બંધ કરેછે અંધ વ્હેમીનું ઝુંડું
આ રહયું જતાં કંઇ હાથ જશે દુખ ઊંડુ

ક્યમ થાય હવે તે દૂર
ક્યમ ભાગે વેમીનું પૂર
ક્યમ ત્રાસ પામે સહુ ક્રૂર
ક્યમ ટળે દુખ સહુ દૂર
ક્યમ આવે અસલનું નૂર
ક્યમ વધે સંપને ઘર

ક્યમ દેશાભિમાને પૂર પામીયે થરાં આપણે આજે
જે હતું પૂરવે ખરે આપણામાં તે અરે—ક્યાં.

૧-આર્ય કારીગરોની બનાવટથી નિપજતાં કપડાઓ પ
રવા, બે ડોળ પણ ટાપટીપ- વગરની ટકાઉ ચીજોને હોં
સંસથી વાપરવા, અને રે! આર્ય ગ્રહસ્થો!! જ્યારે તમારા- ના
ણાંની મોટી રકમો, જેને- પ્રદેશથી આવતી ચીજો, આજ
લાંબા વખતથી તાણી જતી નજર આવેછે. (તે આવતી-
ચીજોને) અટકાવા' અને પૈશાની મોટી રકમો દેશિ કારીગ
રોને મદદ તરીકે આપવા તમે જાતે આતુરતા જણાવશો
ત્યારેજ:

શ્રાપ (ભવિષ્ય)

હવે પછી જો તમે દેશિ કારીગરોને વિપત્તી રાહુ છાય
નચ્છેદ સૂરચોદય સ્થીતિ પ્રકાશમાં આવવા વિલંબ જોશો
તો, ખરેખર તમારા દૂધ ચોખામાં કોઈ એક ટાણે ધુડ ભ
ળશેજ ભળશે. હાલમાં જે કાંઈ થોડા ઘણા નાણાંની તેજી
થી; તમારી ડોકમાં પડેલા આભૂષણ (ઘરેણાં) નજર આવે
છે તે કોઈ એક ટાણે ખરે! ટળશેજ ટળશે. અને છેવટ
તમારા પરની મારી પ્રીતિમાં ઘટાડો થતો અટકાવવા, આગ
ળ ઉપર તમે" દેશિકારીગરોને ઉતેજન; આપવા" એક મત

વિદ્યામાં જો ઝંપલાઈ ઊંઠીયે ખાઈ વેહેમમાંથારે.
કૌષલ્ય શોધ ગ્રહી રહી, સંપથી ધીરે.
તો વધે દેશાભિમાન મળે સનમાન ખરેખર આંહી
જાતો ખાતા થઈ દૂર રહી સૂખ માહી.
નીતિશું પેરી પ્રેમ દીન પર રેહેમ મામ તજી રાખી.
જુઠાનો કરી ધીકાર સત્ય નીત દાખી.

તો થાય ખરે તે દૂર
તો ભાગે વ્હેમીનું પૂર
તો ત્રાસ પામે સહુ ક્રૂર
તો ટળે દુખ સહુ દૂર
તો આવે અસલનું નૂર
તો વધે સંપને શૂર

તો દેશાભિમાને પૂર પામીયે શુર આપણે આજે
જે હતું પુરવે ખરે આપણામાં તે અરે ક્યાં

નહી. થયો તો રે! ભૂખ ભેળા કરવા તમારા સૂક્તિ કર્મ. -
ખર તમને ફુળશેજ. કરશે.

મહંત પુરૂષનું અદર્શ થવું.

("અંતર ધ્યાન થાયછે)"

કર્તા—આ સંસાર સમુદ્રમાં કામ, ક્રોધ, મોહ, મત્સરાદી ડુંગરા ડુંગરીઓથી અફળાઈ અફળાઈ થતા અધમ તર્ક વિતર્કનાં પ્રાબલ્યે કરી; ઉપરા ઉપરી મોટી આવતી વિપત્તી છોળોને લીધે, આપણ જેકે માણસ તેઓ પોતાની આ સફરમાં નીતિ માર્ગ ચુકી જઇ કોઈ કોઈ કામાદી ડુંગરાં રસ્તે ભુલા પડવાથી તોફાની આફતે પાછા કીનારે નીકળીએ છીએ. આ વખત જેઓને સમુદ્ર કીનારો આગળ પાસે નજર પડે છે; તેઓ નિરાશ થઈ કીનારા પર વળતા ઓધ રૂપ ચિંત્તા ફીણને તાબે થાયછે." આવી દસા: વસ્થામાં આપણ ભાઈયો હાલ કાળ પડેલા નજર આવીયે છીએ કુસંપવાયૂ થકી થયેલા મોટા કલહ વંટોળીયામાં આપણી સકોમળ સ્વતંત્રતા અરે! શિળતા અને સુઘડતા સહુ ઘસડાઈ ચાલી ગઈછે. ને વૃધા રૂપ પડતી દશામાં (શ્રાવણમાસે થતા સરવડા રૂપી) અજ્ઞાન વહેમથી, આ ભરતખંડ આજ જે પહેલા આ સંસાર સમુદ્રમાં સહુથી આગે પડેલું હતું. તેને આપણે છેક કીનારે આણી મુક્યુંછે. અથવા તો આપણાં અગનાસ્ત્ર, નાગાસ્ત્ર, અને મોહાસ્ત્ર જેવા માહાભારત સસ્ત્રો, તેમજ અમાનસિક કૃત કરનારા ઓજારો, અને વૈમાન, પવન પાવડી, ઊડણ ઘોડા આદી વાહનો લઈને સમુદ્રકાંઠે વળતા ક્રુર રૂઢીઓ ગળમાં નાખી દઈ; આપણે આળશાઈ કીચડમા તે સહુ ખુંચાવી ડુબાવી દીધુંછે. ઈંગ્રેજ પોતાની હાલની ચડતી રૂપી ઊદણાવધમાં અજ્ઞાન, વેહેમ, સરવડા નિરછેદ કળા કીરણો નાં પ્રકાશથી, આ સંસાર સમુદ્ર કીનારે વળતા ક્રૂર રૂઢીઓ ગાળમાં આપણા ખુંચાઈ ગયેલા વૈમાન વિગેરે વાહાનોને રેલવે, આગબોટાદી રૂપે કાઢી લઈ ગયેલાછે. ને વળી એ રે-

આગબોટાદી હાલ આપણને એઓ ઇંગ્રેજની કરામતને સારૂં ચકીત કરતા નજરે આવી ને આપણુ પોતાનાં સુખ આરામનું શાધન થઇ પડેલાછે. જુઓ! ઝેરી ગોળાઓ!! જાણે અગ્નાસ્ત્ર, નાગાસ્ત્ર પોતે મૂળનાં નામથી છળી હાલ જુદેજ રૂપે આ મૃત્યું લોકમાં ફરી આવી છાજતા હોયની! અરે! ઇંગ્રેજનાં વિવીધ જાતનાં ઓજારો, જે આપણને રાક્ષસી રૂપે દરશન દેછે. તેપણ રખે, આપણાં પહેલાનાં અમાનસિક કૃત કરનારા ઓજારો પોતેજ હોય શું!!!

બંધુજનો!—ખરૂં જોતાં આપણ આર્યભાઇયોની માઠી દશા થવાનું મુળ કારણ આપણાં કૌષલ્ય શોધનું ગોરી ચામડીપર આશક થવું થયું એજછે. ઝીણી નજરથી જોઇએ છીએ તો આપણમાંથી વિદ્યાનું પોબારા ગણી જવું થયું એજ આપણાં કૌષલ્ય શોધનું જાણે વહી જવું થયું થવાનું મૂળ હોયની!! રે! ધનવંત જનો! આપણને થયેલી કૌષલ્ય શોધની સૂચનાં હાલ ઘણે દરજે અનૂકૂળ પડતીછે. જ્યાંસુધી તે સૂચના પ્રમાણે વરતવા. (દેશિ કારીગરોને ઊત્તેજન આપવા) આપણે ખરા દીલથી બાહેર નહી પડશું ત્યાંસુધી આપણા દીવશ ફરીવળવા આશા નથી.

દેશિમિત્રો!! આપણાં ભલાને વાસ્તે હા! દેશનાં ભલાને વાસ્તે પણ આપણને કૌષલ્ય શોધથી થયેલા "શ્રાપ" નો જરા બારીકીથી વિચારતો કરો. અરે! ઊઠોરે! ઊઠો પારકાનાં ટુંબા તે હવે કયાંસુધી ખાવા? આપણું માહાસ્ત્ર!! જેવડે આપણે પારકા દેશનાં લોકોને આ દેશપર મોહાંધ કરી નાખતા હતા. તે જતે ખરે! આપણાં હાલ હવાલ મળ્યાછે. ઇંગ્રેજ સરકારથી આપણને નિભાવાર્થે બક્ષાયલું ઢોહાસ્ત્ર (જે નોકરી) તે સજીલઇ આપણે હાલ બાહાદુરી બતાવા બાહેર પડયા છીએ. સાબાશછે આપણી અકલમંદીને કે, સદૈથી સિમાડા લગણ લુટાયા તોપણ હજી સુધી આપણે ક્ષય અક્ષય એ બેમાનું કાંઇપણ વિચારપર લેતાજ નથી.

"કાવ્યછંદ (રોલાવૃત.")

આર્ય બંધુજન જુઓ! આર્યવત આજે આ જે,
વિજય ટોચ છાજતો નૂરહત કૂસંપ વાજે;
ઊઠો ઊઠો રે ઊઠો, ઊઠો આળશ સહુ છાંડો,
ત્રુઠો હાંમથી કુટો, સંપી પગ આગે માંડો.
પડો કરી પાહોમ જોમથી સહુ જન ગાજે,
ધશો સંપથી વસો કહુ દેશી દૂખ દાઝે;
ગયું હાથથી સહું રહયું જોવું ને રોવું;
ભૂખ વિકાશી હાય! હવે શું ટકટક જોવું
કહાં નૂર દેશનું! કહાં ક્ષત્રિ વિર વંકા,
કહાં નીજ વિદ્વતા કહાં ઊદ્યમી નર બંકા;
કહાં સુયશ જય શિખર ચડી છાજંતો ધારો,
વળી વૈભવ વિફર્યો આપથી ઊર વિચારો;
કહાં પૂર્વજો તણું પરમ પ્રાક્રમ પૂર પેખો,
શું! ગણુના ગુણ ગણું ઓજ કરી ખચીત દેખો;
વિદ્યાવંત મહંત મહા જુંજારી નર જે,
પડયા પરવશે હાય! આપણે અબૂજ પરજે;
ધીક જીવવું ધીક, ધીક પરવશ થઈ ફરવું,
ધીક પ્રભૂતા ધીક, ધીક ઘર બેઠા ચરવું;
ધીક મન આંબળો, ધીક મમ્મત વણ સાને,
ધીક સંપ એેકયતા. ધીક બડબડવું તાને;
ધીક ફાટી આંખથી ગમન કરવું હુંપદમાં,
ધીક ડોળ ઘાલવો, ધીક વશવું શું મગનમાં;
ધીક ધીકરે ધીક, ધીક પ્રસ્તાળો પડતા,
ધીક પારકે ટુંબે, થયા વણ મુલે સસ્તા;
હુંનરી હિંદુસ્તાન, તાંન કહાં! હુનર કેરૂં.
વિદ્યા સંપને થર, પૂર કહાં માંન વડેરૂં,
વડી વિપત્તિ વેઠતાં થયા પેસતાં કુચાલો;
વંઠી વાત વ્હેમથી, માયા હાલને હવાલ ઓ.

વ્યંજનદ્વારાએ હિત સૂચકો ઉશ્કેરણી.

કક કમ્મર કશી કરેંગ્રહી સસ્ત્ર પડ આગે;
ખખ ખખખડ ધ્વજ ખંતથી ઊદ્યમે લાગે.
ગગ ગમન કરે ગ્રહી ગદા, વ્હેમિ વિફળવા;
ઘઘ ઘુમે કરી ઘોઘાટ, સંપ ભણી વળવા.
ચચ ચતુર ચેતવી ચાલ, શૈન્ય સતસંગી;
છછ છકી છેક છો છળે, પડે અડખંગી.
જજ જતન કરી જાળથી, જકડ જય જરને;
ઝઝ ઝડપે ઝુંડ તું રચી પ્રેદેશે પળને.
ટટ ટક ટક ટાંપી હવે અરે! શું જુવે હાં!
ઠઠ ઠઠથી રોપો રોપ, વિજય વર વર હાં!
ડડ ડડુડાટ ડોટ દે, કૂસંપની સામે;
ઢઢ ઢાળ કૂર રૂઢીયો, હારી નાં હામે.
રેણ રજની રવથી રે, તિમીર બૂધ્ધિ ટળવા;
તત તુર્ત તર્ક કર તોલ, ભરમ ભય હરવા.
થથ થર લે તું સ્થિર થૈ, વિદ્વજન વડીયે.
દદ દાવ શોધી દળ દળે, અનીતિનું અડીએ.
ધધ ધીર ધરી ધમશાણ મચાવી મંડે.
નન નમ્ર થઈ નીત નીત, નેકી નવ છંડે.
પપ પરમ પ્રેમ પાઠવે સ્વદેશી જનમાં;
ફફ ફકફડ તજાવી ફીકર, રાખ્ય મગનમાં.
બબ બૂધ્ધિબળે, બાઝવુ, નિજ હિત ધારી.
ભભ ભરમ તજી ભાવથી, વધવ શુ કારી.
મમ મામ મુકી નીજ મરમ, જણવ સુજનને.
યતો યશ વાધે જો યાર, તજે દુરીજનને.
રર રવથી રહે રળિયાત, કરી સત કર્મો.
લલ લેશ ન થા લાચાર, તજી દે'સર્મ એો.
વવ વીપત્ત વેઠવી વીવીધ, ધીરજ નવ તજવી.
શશ સજી સસ્ત્ર સંગ્રામે, કીરતી સજવી.
સસ શાવધ થા કર સરત, દેશ બેહાલે.
હહ હાં! શું જો હિંમ્મતે, ચોંપથી ચાલે.
કક કમ્મર કસી કરગ્રહી સસ્ત્ર પડ આગે, ખખ

ખબર પત્રીકા.

પૂસ્તકોની નોંધ.

(છપાયેલી તૈયારછે.)

લીંબડી વિદ્યાવર્ધક સભાના સભાસદોને સુચના ૦-૧-૦
મેઘરાજ સ્વર્ગ ગમન (વળા દરબારશ્રી મેઘરાજજી પ્રથિરાજજી પડયા તેનું બયાન.) ૦-૧-૬
કૌષલ્ય શોધ (દેશિકાનીગર્ચુંત્તેજકોત્કેરણી.) ૦-૨-૬
કુમારિકા હિતોપદેશ (ગીતાવળી.) ૦-૨-૬
રાધિકાજીનું રૂશણું (ઊધવ રાધા સંવાદ) ૦-૨-૦
હરી હર લીલા વિસ્તાર (ગરૂડ નાંન્દિ સંવાદ) ૦-૬-૦

ગદ્યપદ્યાત્મક. (ગરથ વિના ગોથાયછે.)

(હાસ્યરસ) કુભારજા નાટક (ત્રિઅંકી)
વલ્લભિ વૈભવ ચિત્ર (વળા ગર્ભપાત થવું).
" નિંબપૂરી મદન મદમરદન વિતારોપાદર્શ "
(યશવંત જયવિજય.)
અન્યોક્તિ વિષય.

પદ્યાત્મક. (લખાયછે.)

"ચોવિસાંગી" કળિ આખ્યાન (નળાખ્યાનના આકારમાં)
મૈત્રિ પ્રભાવ (સુદામા દાળિદ્રદર્પણ.)
દંપત્તિ વિરહ (દક્ષ યજ્ઞાવશરે શિવ નિંદાથી સતિ દેહ દહન થવા સંબંધી વ્રતાંત.)
સત્ય વિજય માળ શૌર્ય સીઢી. (મહાન પૂરૂષ હરિશ્ચંદ્ર વ્રતાંત.)

મ. જ. ગ.

સુચના.

પ્રિય વાંચનાર !!! અવલથી આખર સુધી ફરી વળ્યા પહેલાં, પરીયાણ પળાયન થતાં; વચ્ચેથી હું રસ્તા ભૂલી; જવા ધારેલા ગામથી આડે આફળ્યો છું, એવો વ્હેમ તું તારા મનમાં કદી ધાલતો માં. "કૌષલ્ય -શોધ" હા!! એની ભેટાર્થે મારો આ પ્રવાશછે, એ વાતતો ખરી; પણ "દેશિકારીગર્યૂત્તેજકો હેકરણી" આ બાકડે માંકડું ભરાયાથી. કદીને હું, જો શિઘ્રો "કૌષલ્ય શાધા લયોક્ત" ગ્રામમાં જવા ધારૂં, તો આર્ય ભાઇ ઓની આ (*) ટેક જે આભુશણ છે તે ટળી જાય. ત્યારે મારા ભાઈ, અડવાં અડવાં તે ફરાય શું? નારે!! સણગાર તો જોઇએજ ભલે મને રખડાઉ ફક્કડ ગણવા ધારતા હો તો ધારો. પણ આપણા રામ! ભાઇઓ સહુ સાજ બાજ સાજી રમક ઝમક કરતા ચાલે. એમાંજ આનંદ માનવાના.

કવિ. જટાશંકર ગવરીશંકર મહેતા.
લીંબડી.

(*) પ્રવાશમાં વચેથી થયેલા સંગાતને મુકી એકીલા નહીં ચાલવાની જે-તે.